והוי שכחה, אבל במשנתינו מיירי בקוצר לשחת דהיינו שלא נגמרה התבואה לגמרי ולהכי מהני מחשבתו להאכיל לבהמה לבטל ממנה שם מאכל אדם ולפוטרה משכחה, ולפי"ז צ"ל דגם ל'אלומה' איירי שלא נגמרה התבואה עדיין ולהכי מהני מחשבתו להפקיע שם מאכל אדם.

ב] ויעוין בדברי הגר"א בשנו"א שכתב לבאר דין משנתינו דנתנה לשחת ולאלומה, וז"ל 'שאינו חשוב', ומבואר דטעם הפטור משום דאין זה תבואה חשובה, ובדרך אמונה שם בציו"ה [אות קי"ב] כתב דיש לבאר כוונת הגר"א כהאמור דאינו מאכל אדם ולכן פטור.

והנה כתב בביה"ל שם דלדרכו של הר"ש הרי דדין משנתינו אינו דווקא בשכחה אלא גם בפאה ולקט, דכיון דיסוד דין משנתינו הוא דהתבואה אינה עומדת למאכל אדם, א"כ מסתברא דהוי דין כללי בכל מתנו"ע ואין לזה שייכות דווקא לשכחה, **ולפי"ז הקשה בביה"ל** מדוע שנינו משנה זו דווקא כאן בתוך דיני שכחה ולא בריש מסכתין לענין פאה ולקט.

שיטת הרמב"ם בביאור משנתינו

ג] הרמב"ם כתב בפ"ה ה"ט 'תבואה שקצרה עד שלא נגמרה להאכילה לבהמה, וכן אם קצרה אגודות קטנות ולא עשאה עמרים, וכן השומים והבצלים שתלשן אגודות קטנות להמכר לשוק ולא עשאן עמרים להעמיד מהן גורן אין להם שכחה', **וכתב בדרך אמונה שם** [ס"ק ס"א] דדעת הרמב"ם דטעם הפטור ב'נתנה לשחת ולאלומה' הוא משום דאינו עושה ממנה עומרים וכל מה שאין עושים ממנו עומרים אין בו שכחת עומרים, והיינו משום דכתיב 'ושכחת עומר' משמע דבר שעושין ממנו עומר, **וכעין זה כתב בתוס' אנשי שם, וכן מבואר בחלק מנוסחאות פירוש הרמב"ם למשנתינו.**

וכתב בביה"ל שם, דלדרכו של הרמב"ם הרי דדין משנתינו הוי דווקא לגבי דין שכחה, דרק בשכחה בעי 'תבואה הנקצרת לעומרין', אבל בפאה ולקט לא בעי לדין זה, ונמצא דלהר"ש משנתינו הוי דין כללי בכל מתנו"ע, ולהרמב"ם הוי דין רק בשכחה.

ויעוין בדרך אמונה שם שכתב דמלשון הרמב"ם משמע דמשנתינו איירי דווקא קודם שנגמרה התבואה לגמרי, והיינו דכתב הרמב"ם 'תבואה שקצרה עד שלא נגמרה להאכילה לבהמה', וצ"ע מדוע בעי הרמב"ם לזה והרי נתבאר דלדרכו יסוד הפטור במשנתינו משום דהוי תבואה שאינה נעשית עומרים, וא"כ מדוע איירי דווקא בשלא נגמרה התבואה, [ולדעת הר"ש כבר נתבאר דמשנתינו איירי בהכרח קודם שנגמרה התבואה דרק בהכי שייך להפקיע ממנה שם 'מאכל אדם', אבל לדרכו של הרמב"ם דהוא משום דאין עושה ממנה עומרים, אין צורך לזה] **ובדר"א שם נשאר בצ"ע.**

'וכל הטמונים בארץ וכו' ר"י אומר אין להם שכחה וחכ"א יש להם שכחה'

ד] במתני' לעיל [פ"ה מ"ז] איתא 'עמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש אינו שכחה' וביאר הר"ש שם דהיינו כר' יהודה דמשנתינו דטמון פטור משכחה, אבל הרא"ש שם ביאר דסיבת הפטור כיון שבגרמת העניים נשכח, וכעין זה כתב הגר"א בשנו"א שם, ולפי"ז אתיא מתני' שם לכו"ע.

ובירושלמי ביארו פלוגתת ר"י וחכמים, דר"י יליף מדכתיב 'שדך' מה שדך בגלוי פרט לטמון, וחכמים סברי דכיון דכתיב 'שדך' דמשמע גלוי, וכתיב 'קצירך' דמשמע נמי גלוי, והי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות.

פרק ו' משנה י"א

א. הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש להם שכחה

בקושיית התפארת ישראל מאי שנא משנתינו ממתני' לעיל פ"ה מ"ז

א] מבואר במשנתינו דאע"פ שיש לתלות את השכחה בסיבות אחרות, דהיינו, שלא ראה את העומר מחמת החשיכה או מחמת שהוא סומא, מ"מ אמרינן דחשיב שכחה.

והקשה התפארת ישראל ממשנה דלעיל [פ"ה מ"ז] דאיתא 'עמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש אינו שכחה' וכתב הרא"ש שם דהוי משום שבגרמת העניים שכח, וכעין זה כתב בשנו"א שם דחשיב שכחה מחמת אונס, וא"כ צ"ב מדוע הכא הוי שכחה, נימא דבגרמת הלילה או העיוורון שכח ואינו שכחה **וכתב התפא"י ליישב**, דשאני התם דלא היה לו לדעת שהעניים חיפוהו בקש ולכן חשיב שכחה מחמת אונס, משא"כ במשנתינו דידע שחשכה או שהוא סומא והיה לו לחפש היטב וכיון שלא מצא הוי כשכחה מצד עצמה ולא מחמת דבר אחר.

והמקד"ד גם עמד בזה וכתב ליישב, וז"ל, 'והנה י"ל דזה לא מקרי אונס דרק אם איזה מעשה גורם השכחה אבל אם המקום או הזמן גורם השכחה לא איכפת לן, וכמו מעמר בלילה דאע"ג דהלילה גרמה שישכח אין זה אונס, דשכחה נוהגת בכל המקומות ובכל הזמנים אף שנוח שם לישכח, אבל אם איזה מעשה גרמה כגון טרדתו או שעמדו עניים בפניו מקרי אונס', **והיינו** דכל מה דאמרינן דשכחה ע"י סיבה אחרת לא הוי שכחה היינו רק שע"י מעשה חיצוני נגרם השכחה אבל אם הזמן או המקום גורם השכחה שפיר הוי שכחה דאע"פ דנוח בזמן זה לשכוח מ"מ הוי שכחה, אבל כשנעשה ע"י סיבה חיצונית כגון הסתרת העניים בזה לא הוי שכחה כלל.

ב. ואם היה מתכון ליטול את הגס הגס אין לו שכחה

פלוגתת הרמב"ם והר"ש בביאור דין משנתינו

ב] כתב הדרך אמונה דבדברי הרמב"ם [פ"ה ה"ח] משמע דדין זה הוי המשך לרישא דמתני', דהכי כתב הרמב"ם, 'הקוצר בלילה ושכח קמה או שעמר בלילה ושכח עומר וכן הסומא ששכח יש להן שכחה, ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין ליטול את הגס אין לו שכחה' הרי להדיא דהוי המשך לתחילת המשנה.

וכתב בדר"א שם לבאר את דרכו של הרמב"ם, דמשנתינו מיירי באדם שדעתו להניח ולא ליטול כלל את התבואה הדקה, דכעת מלקט רק את התבואה הגסה, ושכח ולא ליקט א' מהגסין, דאינו שכחה, והיינו דהרי הדקין עצמם וודאי אינם שכחה כיון שלא נתכוון לקחתם, רק דהחידוש הוא דגם אם שכח אחד מהגסין אמרינן דבאמת לא שכחו, רק טעה וחשב שהוא מהדקין ולכן לא לקחו, ואין זה שכחה, אכן סבר הרמב"ם דכל מה דתלינן דטעה וחשב שהוא מהדקין הוי דווקא במעמר בלילה או בסומא דרק בכהאי גוונא יש לתלות דטעה הכי, אבל באדם פקח ביום אין לומר הכי אלא אמרינן דשכחו והוי שכחה.

אכן יעוין בפירוש הר"ש למשנתינו דמשמע בפשיטות דדין זה ד'ואם היה מתכון ליטול' הוי דין בפני עצמו ואינו שייך לרישא דמתני', ולפי"ז מבואר דדין זה שייך בכל אדם ובכל זמן ואין זה דווקא בסומא או בלילה, **וכתב הר"ש לבאר דין זה,** וז"ל, 'ואם היה מתכוין ליטול הגס הגס, כיון דמתכוין ליטול הגסים אפילו דקין אין להן שכחה כדמפרש בירושלמי', ומבואר בדברי הר"ש בשם הירושלמי דכיון דמתכון ליטול רק את הגסין ולא את הדקין להכי לא מבעיא דאם שכח גסין לא הוי שכחה אלא אפילו אם שכח דקין לא הוי שכחה.

ג] וכתב המלאכת שלמה בשם ר' אלעזר אזכרי [בעל החרדים] דפירוש

זה תמוה מאד, דהוי איפכא מסתברא, דהלא אם נתכוון ליקח את הגסין ושכח א' מהגסין מדוע לא הוי שכחה, ומה ששכח מהדקין פשיטא דלא הוי שכחה כיון דנתכון להניחם מעיקרא ולא לקחתם עתה, ובדברי הר"ש חזינן איפכא דמה ששכח מהגסין ברור לנו דלא הוי שכחה רק דנתחדש בירושלמי דגם מה ששכח מהדקין הוי שכחה, וזה ממש סברות הפוכות.

ויעוין בפי' הרא"ש למשנתינו שכתב וז"ל 'אם היה מתכוון ליטול הגסים ולהניח הדקין אין לו שכחה לדקין מאחר שלא נתכוון לדקין', ומבואר בדבריו דבאמת אם שכח מהגסין הוי שכחה ורק אם שכח מהדקין לא הוי שכחה כיון שלא נתכוון לקחתם כלל ודלא כמבואר בר"ש, **וכתב שם במלאכת שלמה** דהרא"ש לא גרס בירושלמי 'אפילו' וא"כ לדבריו כל דברי הירושלמי הוי רק דכיון שהוא נוטל רק את הגסין אין לדקין שכחה, וכהאמור.

והביא המלאכת שלמה מר' אלעזר אזכרי שכתב לפרש וליישב שיטת וגירסת הר"ש, דבאמת המתכוון ליטול גסין אין שכחה בגסין, והטעם לזה כיון דכתיב 'ושכחת עומר בשדה' פשטיה דקרא משמע שהוא הולך ומקבץ את כל העמרים ונשארת השדה פנויה מכל העומרים רק שנשאר עומר אחד, ועל עומר זה נאמר לא תשוב לקחתו, ולכן בגוונא דמשנתינו שמניח את העומרין הדקין א"כ גם מה ששכח מהגסין אינו שכחה כיון שלא נשכח העומר ב'שדה' דמשמע שדה שנתרוקנה מעומרין, **והא** דאין שכחה לדקין פירש שם דאיירי כשבא לחזור ולעמר את הדקין אחר שסיים את הגסין דאינה שכחה דכיון שבתחילת העימור בשדה לא חל שכחה כבר נתבטלה תורת שכחה משדה זו, ולהכי הוי חידוש טפי מהגסין ומיושבת גירסת הר"ש.

והגר"א בשנו"א [הארוך] גרס בדברי הירושלמי 'אפילו הגסין' איפכא מגירסת הר"ש, ופירש דלא מבעיא הדקין אינם שכחה כיון שלא נתכוון לקחתם כלל, אלא אפילו הגסין אינם שכחה, משום דדעתו דכשילקוט את הדקין ילקוט גם את הגסין שנשארו, ונראה כוונתו דהוי כעין הדין דשנינו דעומר המונח בצד דבר המסוים שעתיד לזוכרו אינו שכחה כיון שעתיד לזוכרו.

ג. אם אמר הרי אני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה

דברי הגר"א בביאור דין משנתינו

ד] כתב הגר"א בשנו"א [הארוך] דהו"א כיון שאמר מתחילה הוי כאילו לא שכח כלל ובזה אשמועינן דמ"מ חשיב שכחה, וממילא חשיב מה שמבטל השכחה כמתנה על מה שכתוב בתורה, **ויעוין בתוס' רעק"א** מה שהקשה בזה.

פרק ז משנה א

א. זית נטופה

הר"ש מפרש נטופה היינו שנוטף שמן, וכ"ה **בירושלמי**, וכן פי' **הרא"ש**, **והרע"ב**, וכ"כ **הרמב"ם** (פ"ד מהל' מתנו"ע הכ"ג). אמנם **הרמב"ם בפיהמ"ש**, וכן **בערוך**, פי' דנטופה הוא שם מקום [המוזכר בעזרא ב, כב; נחמי' ז, כו].

ב. בישני

נח' **הראשונים** אם דבר שיש לו שם בשדה מחמת חסרונו, והיינו שיש לו שם לגנאי, אם יש לו שכחה, ויש שפי' דביישני היינו שמבייש אחרים מפני מעלתו, אמנם **הר"ש** מפרש שהוא יבש, **והרא"ש** מפרש ל' ביש דבר רע, **והשנות אליהו** מפרש שהוא מבוייש מאחרים. ועי"ש בשנו"א מש"כ לחלק בזה בין שנה זו לשאר שנים. ועי' **בפי' הרש"ס** (בגמ' ד"ה ביישני ממש) **שכ' שביש לו שם לגנאי הוי שכחה.**

ג. דבר מסויים אין לו שכחה

טעם הדין שדבר מסויים אין לו שכחה כתבו **הר"מ והר"ש** ילפי' מדכתיב ושכחת עומר בשדה, עומר שאתה שוכחו לעולם הוי שכחה יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן.

ונח' **הראשונים** האם כה"ג לא נחשב שכחה כלל, כיון שעתיד לזוכרו, או אף דהוי שכחה יש מיעוט דעל שכחה כה"ג פטורים, וכן נראה מדברי **הרש"ס**. ונפק"מ בדבר מסויים שעתדי לזוכרו אבל לא באופנים המנויים במשנה אלא מחמת סיבות אחרות, כגון שהוא נחלת אבותיו וכדו', האם יש בזה את הפטור של דבר המסויים, דאי לא הוי שכחה א"כ בכה"ג נמי פטור, אבל אם הוי שכחה אלא שהתורה פטרתו י"ל שזה רק באופנים המנויים במשנה. **ובירושלמי** נסתפק בזה ר' ירמי', ע"ש.

ד. ניכר בשמו או במעשיו ברוב שנים

בתוס' **הגרע"א** הביא דברי **הירושלמי** דאף אם בשנה זו אינו ניכר בשמו או במעשיו מ"מ אם ברוב שנים ניכר הרי דינו כדבר המסויים ואין בו שכחה, וכן דקדק **הרע"ב** מלשון המשנה דקתני אפילו כזית הנטופה בשעתו משמע אפי' שאינו נוטף בכל שנה. [ועי' **מלאכ"ש** שיש של"ג 'אפילו'], ועי' **בגר"א**.

וברש"ש כ' לחלק בין שמו למעשיו, דבמעשיו צריך בכל שנה ולא סגי ברוב שנים. אמנם **הרא"ש** הביא דברי הירושלמי על כל הג' דברים דמתני'. ועי"ע **ברמ"ז**, הובא **בשל"ד**, כ' לחלק דשמו מעשיו ומקומו מועיל אפי' אם עושה כן רק בשאר שנים, ושאר דברים המחשיבים אותו לא מהני אלא אם בשעתו גם עושה כן.

עי' **ברש"ס ובמשנ"ר** שעמדו בדעת **הרמב"ם** שהשמיט דין זה של מסויים שנים.

ה. בדעת ר' יוסי

בטעמא דר' יוסי הביאו **הרמב"ם והר"ש והרע"ב** מהירושלמי אמר רבי שמעון בר יקים לא אמר רבי יוסי אלא בראשונה שלא היו זיתים מצוין שבא אנדריאנוס והחריב הארץ וכרת זתי', והיו הזתים מועטים מאד, ומפני מיעוטו באותו זמן הי' חשוב ולא הי' נשכח אלא היה זוכרו לאחר זמן, אבל אחרי כן כשנבנית הארץ ורבו זתי' אין חולק שיש לו שכחה.

ב. **הר"ש** הביא **מהירושלמי** דנסתפק איך הדין בהיתה כל שדהו נטופה האם יש בזה שכחה, והוכיחו מד' ר' יוסי, והיינו דבזמן שהיו זיתים מועטים אף שהיו הזיתים חשובים מ"מ הוי ככל שדהו נטופה, ובזה פליגי רבנן ור"י האם בכל שדהו נטופה יש פטור של דבר המסויים.

ג. בירושלמי הובא דעת ר' יוסי האמורא [ר' יוסי בר זבידא. רש"ס], טעם אחר בדעת ר' יוסי, דס"ל שאין שכחה בזיתים ובאילנות כלל. ועי' **תורת זרעים** שהק' ע"ז **מהתוספתא** (פ"ג הובאה בר"ש לעיל פ"ו מ"ט) **דמפורש** דלר' יוסי יש שכחה בכרם ובפירות האילן, ע"ש.

ובהון עשיר דן דסברת ר' יוסי זה רק באילנות מחוברים, אבל בפירות תלושין גם ר' יוסי מודה שיש שכחה, דאילנות תלושים ילפי' מתבואה, אבל אילנות מחוברים לא שכיח בהם שכחה, ואין בהם חיוב שכחה. [ובזה איירי בפרק הקודם בכמה מקומות שיש שכחה באילנות ולא הובאה מח' זו]. אמנם בתוספתא הנ"ל איירי גם במחוברים, וצ"ע.